

Борибаева Г.А.
**Қарапайым метатілдік сана:
эксперименттік талдау**

XX ғасырдың соңғы он жылдығынан бастап ғалымдарды жалқы есімдердің, соның ішінде топонимдердің тарихи-мәдени аспектісі қызықтыра түсті. Топонимдер халықтың өткен тарихы мен таралу географиясынан, мәдени, сауда орталықтары мен бастан кешкен негізгі тарихи оқиғаларынан сыр шерте алады. Топонимдердің өзіндік ерекшелігі, шынайы құбылыстарды сипаттау мен номинациялау қабілеттері – оны жан-жақты, түрлі тәсілдер негізінде зерттеуге ықпал етті. Осылайша, әлемнің топонимдік бейнесі заманауи тіл білімінің өзекті мәселесіне айналды. Топонимдердің этномәдени маңыздылығы мен интегративті мәртебесі өзектілікке себеп бола білді. Аталып өткен топонимдер жайлы әр бір қызықты мәліметтер, біздің зерттеуімізге арқау бола білді. Зерттеу жұмысы Қазақстандағы жер-су атауларын, сол атаулардың қарапайым метатілдік сана тұрғысынан түсіндірілу процесінің іске асуын бақылап, нәтижелерін анықтауға бағытталған. Мақаланың мақсаты географиялық объект ретінде саналатын топонимдердің қарапайым тіл иесі тарапынан қабылдануы мен оны түсіндіруі арасында орын алатын тілдік процестер мен оның көрінісін сипаттау.

Түйін сөздер: рефлексия, тілдік сана, топонимдік рефлексия, қарапайым сана, қарапайым метатілдік сана.

Boribayeva G.B.
**Ordinary metalinguistic
consciousness: an experimental
analysis**

The cultural-historical aspect of proper names, in particular, toponyms, in the last decades of the twentieth century attracted the attention of scientists. The names of geographic features are considered as an ethnocultural phenomenon, which conceals information about the boundaries of the nation's settlement, about their historical past, cultural and trade centers and geographical, etc. The ability to nominate and describe the phenomena of reality and functional features of the place names resulted in the new and different approaches, methods of study in linguistics as well as in other branches of science. Thus, in the study of modern linguistics toponymic picture of the world refers to one of their pressing issues. The reason for this urgency has served ethnocultural and integrative status names. Under integrative status, it refers to the way the system-verbalization of reality as a reflection of the correlation of historical and social, linguistic and ethnocultural aspects of the nation's development. Our work is to focus on the observation and interpretation of the results of Kazakhstan toponyms on the basis of the ordinary metalinguistic consciousness. The purpose of the article – to identify and describe the linguistic processes that are identified in the perception and interpretation of toponyms ordinary consciousness.

Key words: reflection, linguistic consciousness, toponymic reflection, ordinary consciousness, ordinary metalinguistic awareness.

Борибаева Г.Б.
**Обыденное метаязыковое
сознание: экспериментальный
анализ**

Культурно-исторический аспект имен собственных, в частности топонимов, в последние десятилетия XX века привлек особое внимание ученых. Названия географических объектов рассматривают как этнокультурный феномен, в котором скрывается информация о границах расселения народов, об их историческом прошлом, о культурно-торговых и географических центрах и т.п. Способность номинировать и описывать явления действительности и функциональные особенности топонимов обусловила новые и различные подходы, методы их изучения как в лингвистике, так и в других отраслях науки. Наша работа направлена на наблюдение и определение результатов интерпретации топонимов Казахстана на основе обыденного метаязыкового сознания. Цель статьи – определить и описать языковые процессы, которые выявляются при восприятии и интерпретации топонимов обыденным сознанием.

Ключевые слова: рефлексия, языковое сознание, топонимическая рефлексия, обыденное сознание, обыденное метаязыковое сознание.

ҚАРАПАЙЫМ МЕТАТІЛДІК САНА: ЭКСПЕРИМЕНТТІК ТАЛДАУ

Ғылым жыл санап даму, жаңару үстінде болғандықтан, тіл білімінде де біршама өзгерістер болары хақ. Жаңа көзқарас, жаңа ақпараттар, лингвистикадағы жаңа зерттеу әдістері, сонымен қатар, тілдің өзге ғылымдар мен өзара ішкі салаларымен түрлі қатынаста тоғысуы ғылымға жаңа бетбұрыс пен жаңа ізденісті алып келді.

Соның бір нәтижесі ретінде тіл иесінің, сөйлеушінің өз тіліне, сөйлеу әрекетіне, түсіндіру қабілетіне назар аударуы болып табылады. Бұл соңғы 30 жыл көлемінде зерттеу нысанына алына бастаған жаңалық.

Осы тұрғыда тіл мен ойлау, тіл мен сана қатынасының көрінісін адамның сөйлеу әрекетінен немесе өз ойын жеткізе алу қабілетінен байқауға болады. Бұл тілді антропоцентристік көзқарас тұрғысынан зерттеудің көрінісі. Қоршаған ортаны тануда, оны қабылдап, ой елегінен өткізіп, өз пікірімен үстеп, бағасын көрсете отырып бастапқы элементті сипаттау – қарапайым метатілдік санадағы рефлексияның іске асуының белгісі.

Рефлекс – жалпы ғылымға тән термин. Ол жаратылыстану ғылымдарында да (биология, неврология, физиология, математика, физика, химия, т.б.), гуманитарлық ғылымдарда да (философия, лингвистика, әлеуметтану, т.б.), екі ғылымға тән қасиеттері бар психология ғылымында да зерттеу объектісіне айналған.

Рефлекс принципін алғаш философ ғалым Р. Декарт жұмыстарында кездесетіндігін біраз ғалымдар алға тартады (Слагас Ф., Рубинштейн С., Калашникова Н., Трикоз Э. және басқалар). Терминді алғаш кім қолданғаны жайлы мәлімет оның түрлі ғылым саласында қолданылатындығы салдарынан нақтыланбаған. Ал терминнің қолданылуы тұрғысынан Франкойз Кларак (Francois Clagac) өз зерттеуінде ғылыми журналдар базасының тірек сөздері негізінде «рефлекс» сөзін іздеуге салғанда, кездесу уақыты 1949 жылды көрсеткен [1].

Рефлекс латын тіліндегі *reflexus* – кері қайтарылған, шағылысқан, бейнеленуші деген мағына береді. Ағзаның ішкі немесе сыртқы тітіркендіргіштер әсеріне орталық жүйке жүйесінің қатысуымен қайтаратын жауабы. Тіл біліміндегі рефлекс құбылысын – қандай да бір зат не құбылыстың адам

санасына әсер етіп, бейнеленіп, тілде көрініс табуы деп қарастыруға болады.

Рефлексия (*латын* тіліндегі *reflexio* – кейінге оралу) – индивидтің өзіне-өзі, өз санасына, белсенділігі нәтижелеріне көңіл бөлу, сезінуі, ой елегінен өткізуі.

Осыдан байқайтынымыз, «рефлекс – жалпы ұғым (кез келген бір ағза реакциясы), ал рефлексия – салыстырмалы түрде тар ұғым (тек адамға байланысты қолданылатын термин)» [2].

Рефлексияның адамға тән құбылыс екендігін жантанушы ғалым С. Жақыпов та айтып өтеді: «Рефлексия – адамның тануының өзіне, ішкі әлеміне, психикалық қасиеттер мен қалып-күйге бағытталуы» [3, 60].

«Рефлексияның негізінде ақыл-ес жатады, ал адамда ақыл-естің болуы – оның рефлексивті қабілетінің де бар екендігінен хабардар етеді», «әр бір рефлексивті акт – ол ұғыну мен түсіну актісі болып табылады» [4, 13].

Рефлексияның ақыл-ес, сана, таным, ойлау, түсіну, ұғыну секілді әрекет ету негізі бойынша біріншілік ұғымдары мен вербалдану секілді екіншілік ұғымдары лингвистикада, соның ішінде когнитивті лингвистика, психолінгвистика, әлеуметтік лингвистика салаларында зерттеліне бастауына негіз болды.

Сонымен, рефлексияны процесс ретінде анықтадық, ал осы процесске әсер етуші фактор ретінде тілдік сананы, соның ішінде қарапайым (мета)тілдік сананы алдық.

И.А. Бодуэн де Куртенэ өз зерттеуінде ойлаудың «лингвистикалық немесе тілтанымдық» түрі кездесетіндігін атап өткен. «Тілтанымдық ойлау» тек тілші ғалымдарға ғана тән емес, сонымен қоса тіл жайында ерекше білім – халықтық білім де болатынын айтады. Тіл туралы халықтық танымды «... халықтың тіл сезгіштік қабілеті ойдан шығарылған, не субъективті жалғандық емес, керісінше, оны қасиеттері мен әрекеттері негізінде анықтап, объективті тұрғыда растап, деректермен дәлелдейтін шынайы, оңды категория (функция)» деп көрсетеді [5, 50].

Ғылыми біліммен қатар халықтық білімнің болатындығын ескеру қарапайым тіл иеленушісінің метатілдік қызметіне деген қызығушылығын арттыруға ықпал етті. Ресейлік және отандық лингвистикада сөйлеушінің тілдік көрсеткішіне назар аудару диалектология саласында, мәліметтерді қарапайым халықтан жинау барысында толығырақ түсті. Бұл «халықтық лингвистиканың» пайда болу алғышарттары еді.

Көрнекті ғалым зерттеуші Н.Д. Голев өзінің шәкірттерімен бірге топонимдік атаулардың

қарапайым халықтың қалай қабылдайтыны, халықтың атауларды талдауы, сол талдау-түсіндірмелер негізінде қарапайым метатілдік сананы бақылау секілді зерттеулер жүргізіп, белгілі бір деңгейде өзіндік «мектеп» қалыптастыра алды деуге болады. Н.Д. Голев пен Л.М. Дмитриева бойынша, жалқы есімдер адамның әлемді тану жүйесін құраса, топонимдер әуел бастан «бағдарлаушы белгі» ретінде пайда болып, «адам санасындағы географиялық шынайылықтың көрінісін» бағамдайды [6, 6-7].

Топонимдерді зерттеу жүйелі принциптерді қолдану арқылы ғана іске аспай, «антропоэкті өлшем» тұрғысынан да қарастыру басымдылығына ие болады.

Бұл тұрғыда мақала авторлары Н.Д. Голев пен Л.М. Дмитриева топонимдерді зерттеудің жаңа парадигмасына нұсқайды. Яғни, топонимдер осы күнге дейін «карта, сөздік, жеке атау» негізінде, «адамнан» тыс зерттелініп келсе, топонимдерді антропологиялық тұрғыда зерттеу атауларды тікелей сөйлеуші санасымен, оның қабылдау, санасында бейнелену, вербалды түрде жеткізуді алға тартып, ғылымға жаңа бетбұрыс енгізеді. Осындағы алғашқы зерттеулер легін «онтологиялық зерттеу жүйесіне» телиді де, соңғысын «менталды зерттеу жүйесіне» жатқызады: «Ментальное бытие системы определяется через концепты, представленные в семантической структуре названий и репрезентированные в топонимических контекстах, фиксирующих результаты коммуникативной деятельности носителей языка». Олардың пайымдауынша, топонимдік материалдарды менталды парадигмада зерттеу – оның «атау тарихы мен этимологиясына қатысты мәселелерді ығыстыра келіп, атаулардың заманауи қолданысы мен адамдар қатынасындағы рөлі, атауды қабылдау» секілді мәселелерді бірінші орынға қоятындығын атап өтеді. Оның себебін «қазіргі таңда топонимдік анықтаулардың қарапайым халық тарапынан қабылдану жиілігін анықтау» өзектілігімен түсіндіреді [6, 7].

Мұндай тәсіл топонимдерді жіктеуде дәстүрлі «қызметі мен түрі» тұрғысынан ғана жіктемей, жаңа аспект «географиялық атаулардың белгілі бір тілдік топтың нақтылы қабылдануы мен жеке тұлға санасында қызмет етуі» тұрғысында да тізбектей алуына мүмкіндік береді.

Осы секілді пікірді ағылшын зерттеушісі Т.Ф. Торнтон да атап өтеді: «place names tell us something not only about the structure and content of the physical environment itself but also how

people perceive, conceptualize, classify, and utilize that environment» [7, 2].

Жер-су атауларын антропологиялық тұрғыда зерттеу алғаш рет Ф. Боас еңбектерінде көрініс табады. Ол Америкадағы үндістердің мәдениетін зерттеу үшін топонимдік атауларды басшылыққа алуды ұсынады [8]. Америкадағы осы секілді зерттеулерді тізбектеген Т.Ф. Торнтон Ф. Боастың зерттеуінен бастап Кит Бассоның да еңбектеріне тоқталады [7].

Тіл білімінде ономастика құрамында қарастырылатын топонимика саласы, соның ішінде топонимдер отандық ғалымдар арасында онтологиялық тұрғыда зерттеліп келді (Жанұзақов Т., Рысбергген Қ., Әбдірахманов Ә., және т.б.). Топонимдерді географиялық объект ретінде және тарихи кезеңдерді сипаттауда, тарихи қалаларды зерттеуде тарихшылар мен археологтардың, географтардың қарастырған отандық зерттеушілер де жер-су атауларының шығу тегі мен қойылу себептерін анықтауды мақсат етті (Қоңқашпаев Ғ., Қойшыбаев Е., Байпақов К., Абдрахманов С., Горбунов А., Сапаров Қ., және т.б.). Соңғы жылдары топонимдерді фольклормен байланыста, аңыздар негізінде (Қайдаров Ә., Паңгереев А.), лингвокогнитивті және этномәдени тұрғысынан зерттеп (Рысбергген Қ., Тасполатов Б., және т.б.), сонымен қатар өңірлік топонимдерді жеке-жеке қарастырып, тарихи-лингвистикалық, этимологиялық, құрылымдық тұрғыдан қарастырып жүрген зерттеушілер саны жетерлік.

Біздің зерттеуіміздің ерекшелігі, Қазақстандағы атаулардың менталды аспектіде алғаш рет зерттеліп отырғандығы және оны зерттеу мақсаты мен міндеттері айқындайды. Зерттеу жұмысымыздың мақсаты – Қазақстандағы жер-су атауларының қарапайым халық санасында қалай көрініс табатындығын анықтау. Бұл мақсатқа жету үшін келесі бөлімдегі зерттеу әдістерін қолдандық.

Бірінші гипотеза ретінде «қарапайым халық санасында қалыптасқан топонимдік атаулар қазақ халқының тарихынан сыр шертеді», екіншілік гипотеза ретінде «топонимдерді түсіндіру, талдау барысында қазақ халқына тән әлеуметтік жағдайлар (салт-дәстүр, менталитет, ұстаным) анықталады» деген болжамдарды алға тартамыз.

Зерттеудің нәтижелері қазақ тіл біліміне ұлттық сана, қарапайым сана, тілдік сана, метатілдік сана ұғымдары бойынша теориялық тұжырымдармен толығады деп күтеміз. Ал, практикалық тұрғыда, зерттеу нәтижелерін түрлі танымдық, энциклопедиялық сөздіктерге

арқау ете отырып, кіші буыннан үлкен буынға дейінгі аралықты қамтитын тарихи, танымдық, өлкетанушы сөздіктер құрастырып, Қазақстанның көркемдік, танымдық тұтастай электронды картотекалық базасын құрап, жалпы функционалды сауаттылықты арттыру алғышарттарын құруға негіз бола алады.

Біздің зерттеуіміз үш кезеңнен тұрды. Біріншісі – сауалнама құрастыру, екіншісі – сауалнаманы респонденттерден алу, үшіншісі – сауалнама нәтижелерін сараптау.

Сауалнама құрастыруда Е.Л. Березовичтің топонимдерді зерттеуде ескерілуді қажет ететін бес ақпаратын басшылыққа алдық:

– .атаудың объектілік қатысымдық (объектная соотнесенность) заңдылығын басшылыққа алу (Мыс.: Алматы қаласы, Шу өзені, т.б.) (Мысалдар біздікі – Б.Г., ...);

– .бір объект атауы парадигмасының ішіндегі семантикалық байланыстарды, яғни нысанның қатар пайдаланылатын атауларының семантикасын ескеру;

– .атауларды семантикалық тұрғыда интерпретациялауда топонимдердің микрожүйесін ескеру маңызды;

– .қарапайым тіл иесінің географиялық атаулар жайындағы тілдік сана көрсеткішін ескеру керек;

– .географиялық нысан ареалын назарға ұстау қажет [9, 40-43].

Сонымен қатар сауалнамаға топонимдерді таңдау принциптерін келесідей белгіледік: макротопонимдер мен микротопонимдерді қоса ескердік, соның ішінде гидронимдерді, оронимдерді және ойконимдерді алуды жөн көрдік.

З.Д. Попова мен И.А. Стернин «Семантико-когнитивный анализ языка» атты еңбегі негізінде нысанға алынған атауларды концептосфера ретінде қарастырдық. «Концептосфера же человека (упорядоченная совокупность ментальных единиц, отражающих познанию субъектом действительность) составляет информационную базу как сознания, так и мышления человека» [10, 30].

Сауалнама мақсаты – берілген атаулар арқылы қарапайым сана иесіндегі топонимдік рефлексияны анықтау.

Сауалнамаға Алматы облысына тиесілі 10 (4 ойконим, 4 гидроним, 2 ороним / 5 макро-, 5 микротопоним) атау алынды. Сауалнаманы Березович талаптарына сай құрастырып 20 респонденттен жауап алдық. Сауалнамаға 17-35 жас аралығындағы, түрлі мамандық иелері мен Ал-

маты облысымен қатар, Алматыда тұрып жатқан басқа да облыс өкілдері қатысты.

Жалпы статистика. Сауалнамаға алынған атаулар: Алматы, Есік, Қаскелең, Сарқант, Медеу, Талғар, Қапшағай, Балқаш, Іле, Шелек. Респонденттердің қосымша ретінде қосқан топонимдері (туған жерлері және қосымша ақпарат ретінде ұсынған атаулар) – **24** (*Жоңғар Алатауы, Желісай, Қойлық, Алмалы, Қарабөгет, Қабанбай, Қара есек, Әлмерек, Ұзынағаш, Талдықорған, Сарыбұлақ, Жаркент, Шонжы, Тараз, Малаводная, Үңгіртас, Қатоқарағай, Ақтөбе, Барсакелмес, Қалмаққырылған, Қарасаз, Тұздыбастау, Тарған, Қазығұрт*). Респондент тарапынан жауап жазылмаған топонимдер – **21**: Есік, Сарқант, Балқаш (1), Медеу (2), Қапшағай (3), Талғар, Шелек (4), Іле (5). Өз туған жерлері мәлімет беруден бас тартқандар саны – 3. Қосымша ақпарат бергендер саны (міндетті емес сұрақ) – 6. Мағынасын «білмеймін», аңыз-деректер «білмеймін», мағынасын естімегенмін деген 3 жауап кездесті, осының ішінде түсіндірме бермегені 2 жауап.

Сұрақтардың негізгі мақсаты – жауап берушілердің атау жайлы, атаудың шығуы жайында не ойлайтындығын білу болғандықтан, респонденттердің жауабын берілуіне орай, түрлеріне, мағынасына байланысты келесідей ерекшеліктерді байқадық:

1. жауап беруде сенімділік/сенімсіздік таныту (мыс., *Алма ата деген кісіге байланысты қойылған* (Алматы, AL 07); *Алматы облысына кірер жер болған соң Есік деген атау берілді деп ойлаймын* (Есік, AL 13);

2. жауаптарды энциклопедиялық сипатта беру (мыс., *Қарлұқтар заманында 7-9 ғ. Жетісуда салынған қоныстардың бірі 1861 ж. алғашында Любовный болса, 1901 ж Қаскелең аталған* (Қаскелең, AL 8);

3. ассоциативті түрде сипаттау (мыс., *«Қас қарайған сәт». «Тыныштық». «БІмырт кез» деген мағынада деп ойлаймын* (Қаскелең, AL 01);

4. атауға қатысты позитивтік пікір білдіру (мыс., *Қосымша Қазығұрт ауылы туралы мәлімет бергім келеді. Қазығұрт деген атаудың өзі өзіме жағымды естіледі. Діни наным-сенім бойынша кезінде Нұх пайғамбардың кемесі тоқтаған жер дейді. Кезінде Нұх пайғамбар топан судан адамзатты қорғап қалған дейді. Жалпы тіршілік, адамзат сол жерден тараған деседі* (Алматы, AL 14);

5. географиялық нысанның табиғатын сипаттау. Географиялық нысанның табиғатын сипаттау екі бағытта жүзеге асқан: біріншісі,

метафоралық қолданыс негізінде, екіншісі, аралдық тұрғыда сипаттау. (мыс., *Алматы облысында жері құнарлы, табиғаты таза жерде орналасқан. Айналасын әсем таулар қоршап тұр. Алматы деп аталу себебі, осы жерде алма ағаштарының өте көптігінен және олардың тәттілігімен, сапалылығымен танылғандықтан* (Алматы, AL 18); *Іле бойында Алматы облысы Қапшағай қалалық әкімдігі аумағы және Талғар Еңбекшіқазақ аудандары жерін қамтиды* (Қапшағай, AL, 08);

6. нысанды білетіндігі/білмейтіндігі, болғаныдығы/болмағандығы жайлы мәлімет беру (мыс., *Бұл атаудың қойылу себебімен таныс емеспін. Электр су станциясы бар екенін және бөгенде балық түрлері барын, бөген суымен көршілес елді-мекендер бақша дақылдарын егетіні туралы ғана ақпаратпен танысып* (Қапшағай, AL, 12); *Бұл қалада болғанмын, дегенмен мағынасына үңіліп көрмеппін* (өкінішке орай). *Енді анықтап көру керек* (Есік, AL 01);

7. эпонимдік теңеу (мыс., *Менің ойымша Есік батырдың атына қойылған* (Есік, AL 02); *Қабыш ағай деген сөзден шыққан шығар* (Қапшағай, AL 07);

8. жауаптарда аңыздар нұсқалылығының кездесуі. Жауабында аңыздар келтірілген атаулар саны аз, олар *Іле* өзені мен *Балқаш* көліне қатысты берілген. Аңыздар ауыздан ауызға таралатын болғандықтан сюжеті, кейіпкерлері, т.б. элементтері түрлі нұсқада кездеседі. Аңыздардың басым көпшілігі осы Балқаш көлі мен *Іле* өзендерін бір оқиға желісінде жырлайды. Бәрінің соңғы тұжырымы – көз жасынан пайда болған және осы су секіріп өлген, сол себепті атауын алған. Бұл тұжырымдарды Қазақстанның көпшілік гидрониміне тән мотивтер деуге болады. Нұсқалылығы ретінде Балқаш атауы кейде қыздың, кейде байдың есімі ретінде берілсе, дәл солай *Іле* өзені де кейде қыздың, кейде жігіттің есімімен байланыстырылады.

9. атауларды аудару және түсініктеме беру (мыс., *«Қашқа» және «йелең» сөздерінен шыққан. Қашқа сөзі – тасқын, ағысынан бөлінген тасыған су деген мағынада айтылған* (Қаскелең, AL 06);

10. логикалық тұжырым арқылы түсіндіру *Менің ойымша, бұл ескі Жетісу жеріндегі қала болғандықтан, сауда-саттықтың қақпасының бірі болып, Иссык немесе Есік атауын алған* (Есік, AL 03); *Менің ойымша Сарқант атауы «сары кент» тіркесінен шыққан. Себебі бұл ауданда ірі-ірі кәсіпорындар, энергетика жүйесі орналасқан. Айтылу ыңғайына қарай Сарқант болып өзгерген* (Сарқант, AL 12);

11. атауды қандай да бір зат не құбылысқа ұқсату (мыс., *Қасты келін деген сөзге ұқсайды (Қаскелең, АЛ 20); Медеу «демеу» деген сөзге ұқсайды, баяғыда жаудан қашқанда адамдарға пана, демеу болған тау шығар (Медеу, АЛ 07);*

12. қиял-ғажайып түсіндірмелер және т.б. ерекшеліктерді байқадық (мыс., *Қаланың айналасын тау қоршап тұрған бір әсем көрініс. Алыстан мән беріп қарасақ, бір керемет көрініс ол – ғажайыпқа апарар жол «есік» сияқты (Есік, АЛ 18); Мүмкін, ешбір жерде жоқ «сары қант» өндірілгендіктен Сарқант аталса керек (Сарқант, АЛ 05);*

Респондент қандай да бір топоним жайында өз түсінігін берерде, ол алдымен атаудың та-

ныс/таным еместігін айқындайды, кейбіреулері сол географиялық нысанда болғандығын/болмағандығын саралайды, одан кейін сол топоним жайында білетін базалық ақпаратқа жүгінеді. Егер де жауап беруші мен топонимдік атау арасында ешқандай байланыс орнамаған болса, онда респондент атаудың айтылуына, яғни сыртқы пішініне, оның өзге сөз, зат, құбылыспен ұқсастығына мән береді, яғни топоним респонденттің метатілдік санасынан өзіне қажетті мәліметтерді іліп шығады.

Жоғарыда беріп өткен зерттеу нәтижелерін сараптай келе, топоним жайлы жалпы көрініс жасауға болады. Бұл жұмыстың келешегінен хабардар етеді.

Әдебиеттер

- 1 Clarac, F. The History of Reflexes Part 1: From Descartes to Pavlov, IBRO History of Neuroscience // www.ibro.info Accessed: date Saturday, December 15 2012, 12:09 PM
- 2 Шатова Н. Связь терминов «рефлекс» и «рефлексия» для психолого-педагогических исследований: лексический и логический аспекты // Известия Саратовского государственного университета №1. Том 15. 2015. С. 111-118
- 3 Жақыпов С.М. Жалпы психология негіздері. Оқулық. – Алматы: Алла прима, 2012. – 203 б.
- 4 Калашникова Н.А. Рефлексия как принцип философского мышления: автореф. дисс... канд. филос. наук. – Волгоград, 2006. – 28 с.
- 5 Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию: в 2 т. – М., 1963. Т. I. – 384 с.
- 6 Голев Н.Д., Дмитриева Л.М. Единство онтологического и ментального бытия топонимической системы (к проблематике когнитивной топонимики) // Вопросы ономастики №5. – Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та, 2008. С. 5-17
- 7 Thornton T.F. Anthropological Studies of Native American Place Naming // American Indian Quarterly, Vol. 21, No. 2. (Spring, 1997), pp. 209-228.
- 8 Boas, Franz 1887 «The Study of Geography» Science 9(210): 137-141. // www.jstor.org
- 9 Березович Е.Л. Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте: Пространство и человек / Под.ред. А.К. Матвеева. Изд-во 2-е, испр. и доп. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 328 с.
- 10 Попова З.Д., Стернин И.А. Семантико-когнитивный анализ языка: монография. – Воронеж: изд-во «Истоки», 2007. – 250 с.

References

- 1 Clarac, F. The History of Reflexes Part 1: From Descartes to Pavlov, IBRO History of Neuroscience // www.ibro.info Accessed: date Saturday, December 15 2012, 12:09 PM
- 2 Shatova N. Svyaz' terminov «refleks» i «refleksia» dlya psichologo-pedagogicheskikh issledovaniy: leksicheskii i logicheskii aspekty // Izveitiya Saratovskogo gosudarstvennogo universiteta №1. Tom 15. 2015. S. 111-118
- 3 Zhakupov S.M. Zhalpy psichologiya negizderi. Oqulyq. – Almaty: Alla prima, 2012. – 203 b.
- 4 Kalashnikova N.A. Refleksiya kak printsip filosofskogo myshleniya: avtoref.diss... kand.filos.nauk. – Volgograd, 2006. – 28 s.
- 5 Boduen de Kurtene I.A. Izbrannye trudy po obschemu yazykoznaniiyu: v 2 t. – M., 1963. T. I. – 384 s.
- 6 Golev N.D., Dmitrieva L.M. Edinstvo ontologicheskogo i mental'nogo bytiya toponimicheskoi sistemy (k problematike kognitivnoi toponimiki) // Voprosy onomastiki №5. – Ekaterinburg: Izd-vo Ural'skogo un-ta, 2008. S. 5-17
- 7 Thornton T.F. Anthropological Studies of Native American Place Naming // American Indian Quarterly, Vol. 21, No. 2. (Spring, 1997), pp. 209-228.
- 8 Boas, Franz 1887 «The Study of Geography» Science 9(210): 137-141. // www.jstor.org
- 9 Berezovich E.L. Russkaya toponimiya v etnolingvisticheskom aspekte: Prostranstvo i chelovek / Pod.red. A.K. Matveeva. Izd-vo 2-e, ispr. i dop. – M.: Knizhnyi dom «LIBROKOM», 2009. – 328 s.
- 10 Popova Z.D., Sternin I.A. Semantiko-kognitivnyi analiz yazyka: monografiya. – Voronezh: izd-vo «Istoki», 2007. – 250 s.